

04 πολιτισμός

Ο Λίνος Πολίτης στην Ιστορία της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας (Θεσσαλονίκη, 1969) μιλώντας για τον Νίκο Γκάτσο σημειώνει:

«Στα χρόνια της εχθρικής κατοχής ο υπερ-ρεαλισμός κάνει μίαν αργοπορημένη και απροσδόκητη, ανανεωμένη εμφάνιση με την “Αμοργό” του Ν. Γκάτσου, ένα ποίημα όπου ξεπηδούν αυθόρμητα ένα πλήθος από στίχους και εκφράσεις δημοτικού τραγουδιού, με μια καινούρια δροσιά και παρθενικότητα».

Παρόλο που το έργο του είναι πλούσιο και ποικίλο, το σύνηθες είναι να ταυτίζεται ο Γκάτσος με την Αμοργό.

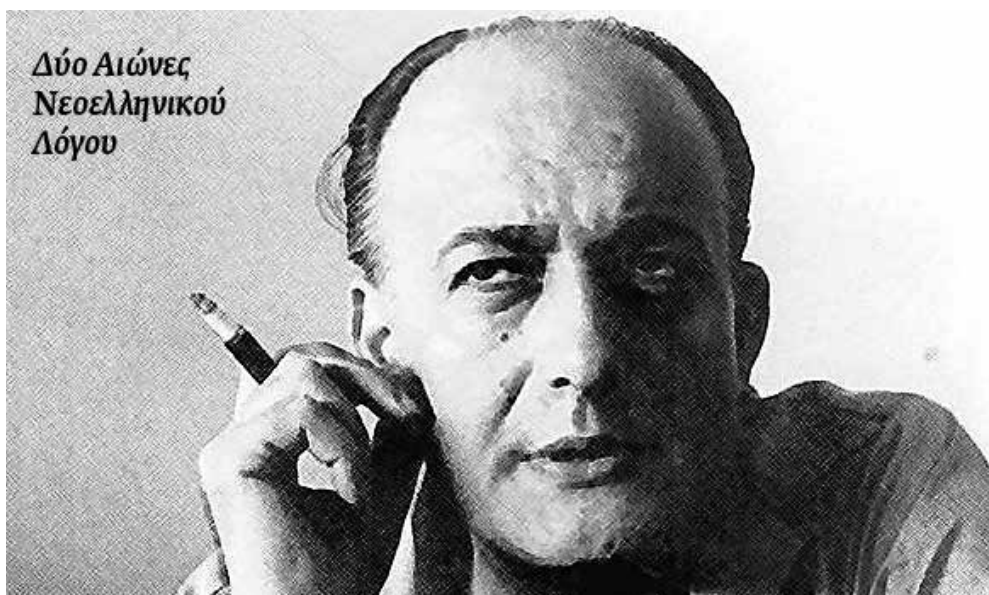
Ένα εργοβιογραφικό κείμενο (στηριγμένο στην πατρώα ιστοσελίδα *Αρκάδες εσμέν*) θα μας κατατοπίσει:

«Ο Νίκος Γκάτσος γεννήθηκε το 1911 (ή το 1914) στην Ασέα της Αρκαδίας, όπου και τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο. Τις γυμνασιακές του σπουδές έκανε στην Τρίπολη, όπου γνώρισε τα λογοτεχνικά βιβλία, αλλά και τις μεθόδους αυτοδιδασκαλίας ξένων γλωσσών. Έτσι, όταν πήγε στην Αθήνα για να εγγραφεί στη Φιλοσοφική Σχολή, ήξερε, αρκετά καλά, αγγλικά και γαλλικά. Ήξερε, επίσης αρκετά καλά, τον Παλαμά, τον Σολωμό και το δημοτικό τραγούδι, αλλά και τις νεωτεριστικές τάσεις στην ποίηση της Ευρώπης. Στην Αθήνα, άρχισε να έρχεται σε επαφή με τους λογοτεχνικούς κύκλους της εποχής και να δημιουργεί δικά του μυθικά στέκια.

Τα πρώτα του ποιήματα, μικρά σε έκταση και με κλασικό ύφος, τα δημοσίευσε στα περιοδικά “Νέα Εστία” το 1931 και “Ρυθμός” το 1933. Την ίδια περίοδο έγραψε κριτικά σημειώματα σε περιοδικά. Το 1943 εξέδωσε από τις εκδόσεις Αετός (σε 308 αντίτυπα) το βιβλίο του “Αμοργός” με το ομώνυμο ποίημα, που έμελε να σημαδέψει τη σύγχρονη ελληνική ποίηση. Από τότε ο ποιητής εδημοσίευσε μόνον τρία ακόμη ποιήματα: το “Ελεγείο” (1946), το “Ο Ιππότης και ο Θάνατος” (1947) και το “Τραγούδι του παλιού καιρού” (1963) αφιερωμένο στο Γ. Σεφέρη. Έγραψε επίσης πολλές μελέτες και σχόλια πάνω στην ποίηση.

Με το τέλος του πολέμου ο Ν. Γκάτσος συνεργάστηκε με την *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* ως μεταφραστής και με το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας ως ραδιοσκηνοθέτης, για καθαρά βιοποριστικούς λόγους. Για τους ίδιους λόγους ξεκίνησε να γράφει στίχους, πάνω στις μουσικές του Μάνου Χατζιδάκι, προσδιορίζοντας, έτσι και καθορίζοντας το σύγχρονο ελληνικό τραγούδι. Αργότερα συνεργάστηκε με τον Θεοδωράκη και με τον Ξαρχάκο, αλλά και με άλλους αξιόλογους συνθέτες (Δ. Μούτσης, Δ. Κελαηδόνης, Χ. Χάλαρης κ.ά.).

Η ικανότητά του να χειρίζεται το λόγο με ακρίβεια, έκανε το Θέατρο Τέχνης, το Εθνικό Θέατρο και το Λαϊκό Θέατρο να του εμπιστευθούν τις μεταφράσεις πολλών θεατρικών έργων – μεταφράσεις που παραμένουν “κλασικές”, με πρώτη, βέβαια, εκείνη του “Ματωμένου Γάμου”.

Δύο Αιώνες
Νεοελληνικού
Λόγου

Νίκος Γκάτσος (1911-1992)

■ ΤΟΥ Θανάση Μουσόπουλου*

Είναι δε τα έργα που μετάφρασε, από τα ισπανικά, του Λόρκα, του Λόπε δε Βέγα και του Ραμόν δελ Βαλιέ-Ινκλάν, από τα γαλλικά, του Ζενέ και από τα αγγλικά, του Τ. Ουίλιαμς, του Ε. Ο' Νηλ, του Α. Μακ Λης, του Σων Ο' Κέιζυ, του Αυγούστου Στρίνμπεργκ, του Κρίστοφερ Φράυ και άλλων. Απεβίωσε στις 12 Μαΐου 1992, πλήρης ημερών και τάφηκε στην Ασέα».

★★★

Να σημειώσουμε ότι το αρχείο του βρίσκεται, στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστήμιου Χάρβαρντ (Harvard) των ΗΠΑ. Το σύνολο του στιχουργικού του έργου βρίσκεται συγκεντρωμένο στον τόμο «Όλα τα τραγούδια» (εκδ. Πατάκη, 1999). Ποιήματα και στίχοι του έχουν μεταφραστεί στα Αγγλικά, Γαλλικά, Δανέζικα, Ισπανικά, Ιταλικά, Καταλανικά, Κορεατικά, Σουηδικά, Τουρκικά, Φινλανδικά.

★★★

Προσεγγίζοντας το έργο του Νίκου Γκάτσου θα αναφερθούμε αρχικά στην «Αμοργό», ενώ στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε κάποιους στίχους από αγαπημένα του τραγούδια. Γράφει η Γιούλη Χρονοπούλου «Η Αμοργός του Νίκου Γκάτσου: ένα ελληνικό ποίημα», στη «Νέα Παιδεία» (τ. 187-8): «Στην πραγματικότητα, ο Γκάτσος είναι ποιητής και στους στίχους του, είναι ποιητής και στις μεταφράσεις του, είναι ποιητής στη ζωή του. Άλλωστε, πώς ξεχωρίζουν οι στίχοι από την ποίηση; Αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις της συγκαταβατικής και ελαχίστων απαιτήσεων στιχουργικής, κατά τα λοιπά, πολλές δημιουργίες αρκετών δημιουργών θα μπορούσαν να ανήκουν στον έναν ή τον άλλον χώρο. Ο Γκάτσος φαίνεται πως διέθετε φυσική μουσικότητα και ρυθμό, χυμώδη γλώσσα, ξεχωριστή ευχέρεια στο μέτρο και την ομοιοκαταληξία, ενώ ποτι-

ζόταν από την κρυστάλλινη και αστείρευτη πηγή του δημοτικού τραγουδιού. Η φυσική του τάση μοιάζει να είναι ο κελαρυστός, γάργαρας στίχος».

Αμοργός

*Με την πατρίδα τους δεμένη στα πανιά
και τα κουπιά στον άνεμο κρεμασμένα
Οι ναυαγοί κοιμήθηκαν ήμεροι σαν
αγρίμια νεκρά μέσα στον σφουγγαριών
τα σεντόνια
Αλλά τα μάτια των φυκιών είναι στρα-
μένα στη θάλασσα
Μήπως τους ξαναφέρει ο νοτιάς με τα
φρεσκοβαμένα λατίνια
Κι ένας χαμένος ελέφαντας αξίζει πά-
ντοτε πιο πολύ από δυο στήθια κορι-
τσιού που σαλεύουν
Μόνο ν' ανάψουνε στα βουνά οι στέγες
των ερημοκκλησιών με το μεράκι του
αποσπερίτη
Να κυματίσουνε τα πουλιά στις λεμο-
νιάς τα κατάρτια
Με της καινούργιας περπατησιάς το
σταθερό άσπρο φύσημα
Και τότε θά 'ρθουν αέριδες σώματα
κύκνων που μέινανε άσπιλοι τρυφεροί
και ακίνητοι
Μες στους οδοστρωτήρες των μαγαζιών
μέσα στον λαχανόκηπων τους κυκλώνες
Όταν τα μάτια των γυναικών γίνουν
κάρβουνα κι έσπασαν οι καρδιές των
καστανάδων
[...] Να τραγουδήστε τη Μπαρμπαριά
όπως ο ξυλουργός κυνηγάει τους σκί-
νους*

★★★

Το 2025 τιμούμε τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του Μάνου Χατζιδάκι και του Μίκη Θεοδωράκη. Θα παραθέσουμε στίχους του Γκάτσου από δύο τραγούδια που μελοποίησε ο Μάνος και από δύο μελοποιημένα από τον Μίκη.

1. Ο εφιάλτης της Περσεφόνης (Μάνος Χατζιδάκις)

*Εκεί που φύτρωνε φλησκούνι κι άγρια
μέντα
κι έβγαζε η γη το πρώτο της κυκλάμινο
τώρα χωριάτες παζαρεύουν τα τσιμέντα
και τα πουλιά πέφτουν νεκρά στην
υψικάμινο.
[...] Κοιμήσου Περσεφόνη
στην αγκαλιά της γης
στου κόσμου το μπαλκόνι
ποτέ μην ξαναβγείς.*

2. Κεμάλ (Μάνος Χατζιδάκις)

*Ακούστε την ιστορία του Κεμάλ
ενός νεαρού πρίγκιπα, της ανατολής
απόγονου του Σεβάχ του θαλασσινού,
που νόμισε ότι μπορεί να αλλάξει τον
κόσμο.
αλλά πικρές οι βουλές του Αλλάχ
και σκοτεινές οι ψυχές των ανθρώπων.
[...] Κι ένας νέος από σόι και γενιά βα-
σιλική
αγροικάει το μοιρολόι και τραβάει κατά
εκεί.
τον κοιτάν οι Βεδουίνοι με ματιά λυπη-
τερή
κι όρκο στον Αλλάχ τους δίνει, πως θ'
αλλάξουν οι καιροί.
[...] Καληνύχτα Κεμάλ, αυτός ο κόσμος
δε θα αλλάξει ποτέ
Καληνύχτα...*

3. Μυρτιά (Μίκης Θεοδωράκης)

*Είχα μια θάλασσα στο νού
κι ένα περβόλι τ' ουρανού
την ώρα που άνοιγα πανιά
για την απάνω γειτονιά.
Στα παραθύρια τα πλατιά
χαμογελούσε μιά μυρτιά
κουράστηκα να περπατώ
και τη ρωτώ και τη ρωτώ.*

4. Αν θυμηθείς τ' όνειρό μου (Μίκης Θεοδωράκης)

*Στην αγκαλιά μου κι απόψε σαν άστρο
κοιμήσου
δεν απομένει στον κόσμο ελπίδα καμιά
τώρα που η νύχτα κεντά με φιλιά το
κορμί σου
μέτρα τον πόνο κι άσε με μόνο στην
ερημιά
Αν θυμηθείς τ' όνειρό μου
σε περιμένω να 'ρθεις
μ' ένα τραγούδι του δρόμου να ρθεις
όνειρό μου
το καλοκαίρι που λάμπει τ' αστέρι με
φως να ντυθείς*

★★★

Στην επόμενη ενότητα θα περάσουμε στην πεζογραφία και θα προσεγγίσουμε την Πιληγή του 1922 στη Νεοελληνική Λογοτεχνία και στη συνέχεια το έργο του Φώτη Κόντογλου.

* Ο Θανάσης Μουσόπουλος είναι φιλόλογος, συγγραφέας, ποιητής